

DNEVNI METULJI V NARAVNEM REZERVATU IŠKI MOROST

// besedilo in fotografije: **Tatjana Čelik**

IŠKI MOROST ima status naravnega rezervata zaradi ohranjenih ekstenzivno gospodarskih mokrotnih travnikov.

"**M**orost spomladi praznuje z vodo in se spominja jezerskih časov." Tako Ljubljansko barje nekoliko z nostalgijo v enem stavku opiše slovenski pesnik in domačin, Peter Semolič, v svoji pesniški zbirki Barjanski ognji. Prostranost mokrotnih barjanskih travnikov, ko se skrivaš v opazovalnici za ptice ali očarano in nemo stojiš v njihovih neдрjih, kjer se je v davnih časih pretakala reka Iška in hrbet Krima v ozadju – to je ena najlepših podob Iškega morosta, kjer še lahko opazujemo vlagoljubne prebivalce nekdanj obsežnih mokrotnih travnikov barjanske ravnice. Iški morost ima v srcih slovenskih ornitologov posebno mesto, saj je zavarovano območje, s katerim upravlja DOPPS. In tu lahko ljubitelji letečih draguljev srečamo kar dobro polovico vseh vrst dnevnih metuljev, ki se pojavljajo na Ljubljanskem barju.

Še pred šestimi leti je na Iškem morostu živel eden najbolj ogroženih dnevnih metuljev v Evropi

Območje, veliko 63 ha, ki leži dober kilometer severno od naselja Brest na Ljubljanskem barju, je 13. decembra 2008 postalo ožje zavarovano območje, naravni rezervat v okviru novo ustanovljenega Krajinskega parka Ljubljansko barje. Ta prestižni status si je Iški morost poleg še petih naravnih rezervatov in devetih naravnih spomenikov znotraj meja Krajinskega parka Ljubljansko barje zaslužil kot območje najbolj ohranjenih travniških življenjskih okolij. To je bil čas, ko so se

MOČVIRSKI LIVADAR (*Brenthis ino*) je vezan na visoka steblikovja z brestovolistnim osladom, s katerim se hranijo gosenice.

KOPRIVOV PAJČEVINAR (*Araschnia levana*) je med dnevnimi metulji v Sloveniji edina vrsta, katere spomladanski metulji se po obarvanosti kril izrazito razlikujejo od tistih, ki se pojavljajo poleti.

BARJANSKI OKARČEK (*Coenonympha oedippus*), eden najbolj ogroženih evropskih dnevnih metuljev, je izginil z Iškega morosta.

na Ljubljanskem barju že dogajale velike, za stanje biotske pestrosti zelo negativne spremembe na nekoč obsežnih, ekstenzivno gospodarjenih travniških površinah. To so bile spremembe v smeri intenziviranja rabe, npr. košnja večkrat v letu na celotni površini travnika, baliranje pokošene trave v plastično folijo, uporaba gnojil, preoravanje travnikov v njive, intenzivna paša goveda, požiganje travišč, širjenje in poglobljanje hidromelioracijskih jarkov ter odkopavanje in nasipavanje materiala na travnike. Takrat so se na močvirnih travnikih Iškega morosta pojavljali še zadnji primerki ene od najbolj ogroženih vrst med dnevnimi metulji v Evropi, barjanski okarčki (*Coenonympha oedippus*).

V zadnjih nekaj letih pred izumrtjem populacije se je njeno bivališče pokosilo vsako leto v celoti, vendar kljub pozni košnji (julij-september) populacija zaradi premajhne številčnosti ni imela možnosti preživetja. To je namreč obdobje, ko na travnikih ne letajo več metulji, ampak na listih trave modre stožke in nekaterih nizkorastočih vrst šašev že domujejo jajčeca ali mlade gosenice. Za te razvojne stadije košnja pomeni smrtno grožnjo, saj se ne morejo umakniti pred traktorsko kosilnico, s hitrim spravilom pokošene biomase pa se jih odstrani s travnika. V topli jeseni se namreč mlade gosenice hranijo vse do novembra na višini zeliščne vegetacije, ki se sicer pokosi. Žal smo prepozno prišli do spoznanja, da bi morali izvajati mozaično košnjo, kar pomeni vsako leto pokositi le največ polovico bivališča. Od leta 2012, ko smo v Iškem morostu začeli z rednim spremljanjem stanja dnevnih metuljev, barjanskega okarčka nismo več opazili.

KAR 55 VRST DNEVNIH METULJEV

Redno spremljanje prisotnosti in številčnosti vrst dnevnih metuljev v NR Iški morost poteka v okviru evropske mreže monitoringa metuljev, ki jo koordinira organizacija za varstvo evropskih dnevnih metuljev – Butterfly Conservation Europe, v Slove-

niji pa Društvo za proučevanje in ohranjanje metuljev Slovenije, ki se je v mrežo vključilo leta 2007. S popisi, ki jih opravljamo vsako leto od aprila do septembra in potekajo po vseh življenjskih okoljih naravnega rezervata, smo doslej zabeležili 55 vrst (seznam je na spletni strani revije Svet ptic), kar je dobra polovica vseh vrst dnevnih metuljev, ki so bile na Ljubljanskem barju opažene v zadnjih 25 letih. Med dnevnimi metulji, ki se pojavljajo v Iškem morostu je kar osem vrst z Rdečega seznama metuljev Slovenije.

OHRANJENI MOKROTNİ TRAVNIKI

Med osmimi ogroženimi vrstami jih je šest značilnih prebivalcev ekstenzivno gospodarjenih mokrotnih travnikov na revnih, slabo hranljivih tleh, ki obsegajo večji del rezervata in naravovarstveno pomenijo največjo vrednost. Od teh lahko najpogosteje srečamo srebrno lesketajočega močvirskega kosmičarja (*Carcharodus floccifera*), zlato-rdečega močvirskega cekinčka (*Lycaena dispar*) in rjavo-oranžnega močvirskega pisančka (*Melitaea diamina*). Prvi dve omenjeni vrsti sta v Sloveniji tudi zavarovani. Dve ogroženi vrsti pa nista značilnici vlagoljubnih travnikov. Prva je primorski belin (*Pieris mannii*), toploljubna vrsta, ki se občasno seli in je v Sloveniji pogosta le na Primorskem. V Iškem morostu je bila opažena le leta 2012. Druga je mali spreminjavček (*Apatura ilia*), ki je ekološko vezan na obvodna topolovja in vrbovja, v območju rezervatu pa smo ga na skrajnem zahodnem delu ob reki Iški opazili šele leta 2016.

Poleg ogroženih vrst so pogostejše vrste mokrotnih travnikov še take, ki se sicer lahko pojavljajo tudi na bolj suhih ali na zmerno gnojenih in večkrat letno košenih travnikih, vendar jim pozno košeni in negnojeni travniki v Iškem morostu omogočajo izpeljavo celotnega življenjskega cikla od jajčeca do metulja, nekaterim celo večkrat v letu. Taki so npr. lastovičar (*Papilio machaon*), navadni pisanček (*Melitaea athalia*) in slezovček (*Pyrgus malvae*) ter

DNEVNI PAVLINČEK (*Aglais io*) je eden od znanilcev pomladi, saj zimo preživi v stadiju metulja.

MOČVIRSKI KOSMIČAR (*Carcharodus floccifera*), značilna vrsta mokrotnih travnikov Iškega morosta.

SREBRNI TRATAR (*Boloria selene*) je ogrožena vlagoljubna travniška vrsta.

MOČVIRSKI CEKINČEK (*Lycaena dispar*) je med dnevnimi metulji edina Natura 2000 kvalifikacijska vrsta, ki živi v območju rezervata.

Pisani svet metuljev se niza od mokrotnih travnikov prek mejic do ostankov poplavnega gozda.

oba okarčka (*Coenonympha pamphilus*, *C. glycerion*). Ti travniki so tudi vir nektarja za selivce, npr. modrega marogarčka (*Leptotes pirithous*), osatnika (*Vanessa cardui*) in admirala (*V. atalanta*) ter druge dobre letalce, ki niso vezani na specifičen življenjski prostor, npr. dnevnega pavlinčka (*Aglais io*) in malega koprivarja (*Aglais urticae*).

SESTOJE VISOKIH STEBLIK OGROŽAJO TUJERODNE VRSTE

Kjer prevladujejo visoki šaši in drugo visoko steblikovje, predvsem brestovolistni oslad (*Filipendula ulmaria*), je bil v preteklih letih zelo pogost močvirski livadar (*Brenthis ino*), v zadnjih letih pa je številčnost te vrste močno upadla zaradi invazivnih tujerodnih rastlinskih vrst, predvsem zlate rozge (*Solidago gigantea*, *S. canadensis*), ponekod tudi žlezave nedotike (*Impatiens glandulifera*). Predvsem prva je v sestojih visokega steblikovja začela prevladovati in izpodriva brestovolistni oslad, ki je v območju rezervata najpomembnejša hranilna rastlina gosenic močvirskega livadarja.

GRMIŠČA IN GOZD POVEČUJEJO PESTROST

Ob grmiščih, ki so domovanje precej manjšega števila vrst dnevnih metuljev kot ekstenzivni mokrotni travniki, lahko najpogosteje opazimo citrončka (*Gonepteryx rhamni*), svetlega krhlikarja (*Celastrina argiolus*) in koprivovega pajčevinarja (*Araschnia levana*). Edina tipična gozdna vrsta v Iškem morostu je gozdni pegavček (*Pararge aegeria*), ki se pojavlja v ostankih poplavnega gozda v SZ delu rezervata.

PET LET SPREMLJANJA STANJA

Popise dnevnih metuljev v Iškem morostu izvajamo šele pet let, kar je prekratek čas za realno oceno trenda številčnosti vrst in njihovih populacij ter za opredelitev vseh okoljskih dejavnikov, ki vplivajo na pestrost favne dnevnih metuljev v rezervatu. Kljub temu, da število vrst in osebkov med leti niha, lahko iz zbranih podatkov vsaj zelo grobo ovrednotimo spremembe v številčnosti in vrstni pestrosti dnevnih metuljev. Izpostaviti velja dve bistveni ugotovitvi: (1) Mokrotni travniki Velikih in Malih delov so še vedno ugoden življenjski prostor za večino ogroženih vlagoljubnih travniških vrst dnevnih metuljev, (2) največji upad so doživele vrste, vezane na sestoje visokih steblik, in ostale travniške vrste, ki so se pojavljale na pionirskih površinah, nastalih z odstranjevanjem grmovja pred desetimi (Vrbovski deli) oz. štirimi leti (Veliki deli), danes pa na njih prevladuje invazivna zlata rozga. Več podrobnosti o rezultatih spremljanja stanja pa si lahko preberete na spletni strani revije Svet ptic.

Na izkušnjah in novih spoznanjih se učimo, zato se na DOPPS-u skupaj s strokovnjaki iz nekaterih bioloških inštitucij prizadevamo z novo pridobljenim znanjem izboljšati stanja teh površin v smeri zmanjševanja obstoječih sestojev invazivnih rastlinskih vrst in njihovega nadaljnega širjenja. Pestra združba domorodnih vrst rastlin pomeni tudi pester živalski svet. Brez njiju pa človek na tem planetu ne more preživeti.

Literatura:

- ČELIK, T. (2013): Supplements to the Atlas of butterflies Lepidoptera: Rhopalocera of Slovenia. – *Hacquetia* 12 (2): 55–94.
- URADNI LIST RS (112/2008): Uredba o Krajinskem parku Ljubljansko barje. – Uradni list Republike Slovenije z dne 28. 11. 2008: 14681–14690.
- VEROVNIK, R., REBEUŠEK, F., JEŽ, M. (2012): Atlas dnevnih metuljev (Lepidoptera: Rhopalocera) Slovenije. – Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju: 456 s.

MOČVIRSKI PISANČEK (*Melitaea diamina*) je vezan na mokrotne predele z dvodomno špajko (*Valeriana dioica*), ki je hranilna rastlina gosenic.

MALI SPREMINJAVČEK (*Apatura ilia*) potrebuje obvodne sestoje vrb in topolov.

MODRI MAROGARČEK (*Leptotes pirithous*) je selivec iz Sredozemlja, ki je v Sloveniji pogostejši le na Primorskem.

